संस्कृत रूचिरा-7

1. सुभाषितानि (अच्छे वचन)

१. (क) वसुन्धरा (ख) सत्येन (ग) सत्ये (घ) रविः (ङ) क्षमया

२. (क) लज्जः त्यक्त्वा सुखी भवेत्। (ख) सत्येन वायुः वाति। (ग) दाने, तपसि, शौर्ये, विज्ञाने, नये च विस्मयः न कर्त्तव्यः। (घ) क्षमा लोके वशीकृतिः। (ङ) विद्यायाः संग्रहेषु त्यक्तलज्जः सुखी भवेत्।

३. (क) (1) सत्येन (2) रविः (3) वायुः (4) सर्वम्
(ख) (1) तपसि (2) विनये (3) विस्मयो (4) वसुन्धरा
(ग) (1) क्षमावशीकृति (2) साध्यते (3) करे (4) दुर्जनः

४. क. **एकपदेन उत्तरत** (क) त्रीणि (ख) मूढ़ैः
पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि जलमन्नं सुभाषितं च सन्ति। (ख) त्रीणि रत्नानि पृथि वव्यां सन्ति।
निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) मुढ़ैः (ख) तृतीया (ग) वसुन्धरायाम् (घ) त्रीणि

ख. **एकपदेन उत्तरत** (क) सद्भिः (ख) मैत्रीम्
पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) सद्भिः सह विवादं मैत्री च कुर्वीत। (ख) असद्भिः सह किञ्चिद् न आचरेत्।
निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) असद्भिः (ख) असद्भिः (ग) न + असद्भिः (घ) किञ्चिद्

५. (क) कः सत्येन तपते। (ख) मूढ़ैः केषु रत्नसंज्ञा विधीयते। (ग) पृथिव्याम् त्रीणि रत्नानि भवन्ति।
(घ) कस्मिन् त्यक्तलज्जः सुखी भवेत्। (ङ) कीदृशी वसुन्धरा अस्ति।

६. (क) वायुः + च (ख) कर्त्तव्यः + बहुरत्ना (ग) सद्भिः + एव (घ) सह + आसीत्
(ङ) न + असद्भिः

७.

	मूलशब्दम्	विभक्तिः	वचनम्
(क)	मूढ	तृतीया	बहुवचनम्
(ख)	क्षमा	तृतीया	एकवचनम्
(ग)	रत्न	प्रथमा	बहुवचनम्
(घ)	जल	प्रथमा	एकवचनम्
(ङ)	विद्या	षष्ठी	एकवचनम्

८. (क) आम् (ख) न (ग) आम् (घ) आम् (ङ) न

९. (क) असिः (ख) सज्जनैः (ग) भूमौ (घ) दुष्टः (ङ) मूढ़ैः

2. दुर्बुद्धिः विनश्यति (दुष्ट बुद्धि वाला नष्ट होता है)

१. (क) मगधदेशे (ख) कम्बुग्रीवः (ग) अन्यत्र (घ) दण्डात् (ङ) पक्षबलेन

२. (क) पौराणाम् वचनम् श्रुत्वा कूर्मः क्रुद्धः अभवत्। (ख) मित्राभ्यां दत्तं वचनं विस्मृत्य कूर्मः अवदत्- ''यूयं भस्म खादत।''
(ग) हंसौ चञ्चुभ्याम् काष्ठदण्डम् धारयताम्। (घ) अपरः गोपालकः कूर्मं दृष्ट्वा अवदत् ''सरस्तीरे दग्ध्वा खादिष्यामि।
(ङ) गोपालकाः कूर्मं दृष्ट्वा अवदन्, ''हंहो! महद् आश्चर्यम्! हंसाभ्यां सह कूर्मोऽपि उड्डीयते।''

३. (1) सुहृदां (2) न (3) दुर्बुद्धिः (4) काष्ठाद्

४. **एकपदेन उत्तरत** (क) धीवराः (ख) आकाशमार्गेण (ग) धीवराः (घ) अन्यत्र
पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) धीवराणाम् वार्ता श्रुत्वा कूर्मः अवदत्, ''मित्रे! किं युवाभ्याम् धीवराणां वार्ता श्रुता।
(ख) हंसौ अवदताम्, ''आवां किं करवाव?''
निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) सायम् (ख) धीवराः (ग) धीवरेभ्यः (घ) कच्छपः

५. (क) कूर्मः कस्मात् पतितः? (ख) कः आकाशमार्ंगण गन्तुम् इच्छाति?
(ग) कूर्मः आकाशात् पतितः कैः मारितश्चः? (घ) काभ्यां सह कूर्मोऽपि उड्डीयते?
(ङ) कीदृशः कूर्मः अवदत्? (च) कूर्मस्य नाम किम् आसीत्?

६. (क) किञ्चित् + अपि (ख) कूर्मः + अपि (ग) अत्र + एव (घ) मा + एवम् (ङ) अपायः + अपि

७.	कः कथयति	कं प्रति कथयति
(क)	हंसः	कूर्मः
(ख)	हंसः	कूर्मः
(ग)	कूर्मः	हंसः
(घ)	कूर्मः	गोपालकाः
(ङ)	हंसः	कूर्मः

८. (क) एकस्मिन् सरोवरे एकः कूर्मः द्वौ हंसौ च निवसन्ति स्म। (ख) केचन धीवराः सरस्तीरे आगच्छन्।
(ग) धीवराः अकथयन्- ''वयं श्वः मत्स्यकूर्मादीन् मारिष्यामः।'' (घ) अहं आकाशमार्गेण अन्यत्र गन्तुम् इच्छामि।
(ङ) अहं उत्तरं न दास्यामि। (च) लम्बमानं कूर्मं दृष्ट्वा गोपालकाः अधावन्।
(छ) कूर्मः कोपेन अवदत् ''यूयं भस्म खादत।'' (ज) कूर्मः आकाशात् पतितः गोपालकैः मारितः च।

९. (क) पण्डितः (ख) जीवनम् (ग) ह्यः (घ) दुखेन (ङ) सायम्
(च) तत्रैव

१०. (क) अपरेद्युः (ख) अन्यः (ग) मित्राणाम् (घ) दृष्ट्वा (ङ) आश्रित्य
(च) आकर्ण्य (छ) मत्स्यपालकः (ज) तालाब

3. स्वावलम्बनम् (आत्मनिर्भरता)

१. (क) श्रीकण्ठः (ख) समृद्धः (ग) चत्वारिंशत् (घ) कृष्णमूर्तेः (ङ) अष्टौ

२. (क) प्रकोष्ठेषु पञ्चाशत् गवाक्षाः आसन्। (ख) कृष्णमूर्तेः कर्मकराः द्वौ पादौ, द्वौ हस्तौ, द्वे नेत्रे, द्वे श्रोत्रे सन्ति।
(ग) स्वावलम्बने सर्वदा सुखं भवति। (घ) कर्मकराः अनुपस्थिताः कष्टंम् अनुभवन्ति।
(ङ) श्रीकण्ठः स्वकार्याय भृत्याधीनः आसीत्।

३. **एकपदेन उत्तरत** (क) श्रीकण्ठस्य (ख) कृष्णमूर्तिना (ग) प्रातः नववादने (घ) श्रीकण्ठस्य
पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) आतिथ्यं दृष्ट्वा श्रीकण्ठः अकथयत् ''मित्र! अहं भवतां सत्कारेण सन्तुष्टोऽस्मि।
(ख) श्रीकण्ठः कृष्णमूर्तेः गृहम् अगच्छत्।
निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) श्री कण्ठाय (ख) कर्मकरः (ग) श्रीकण्ठः (घ) न + अस्ति

४. (क) कस्य गृहे कर्मकरः नासीत्? (ख) श्रीकण्ठः केन सन्तुष्टः अभवत्? (ग) कृष्णमूर्तिः कीदृशः आसीत्?
(घ) कस्य अष्टौ कर्मकराः सन्ति? (ङ) कः कृष्णमूर्तेः मित्रम् आसीत्?

५. (क) न + आसीत् (ख) मम + अपि (ग) कदा + अपि (घ) प्रति + एकम् (ङ) न + अस्ति

६. (क) आम् (ख) न (ग) आम् (घ) न (ङ) आम्

७. (क) कृष्णमूर्तिः श्रीकण्ठः च मित्रे आस्ताम्। (ख) श्रीकण्ठस्य पिता समृद्धः आसीत्।
(ग) कृष्णमूर्तेः माता पिता च कृषकदम्पती आस्ताम्। (घ) कृष्णमूर्तेः गृहम् आडम्बरविहीनः साधारणञ्च आसीत्।
(ङ) श्रीकण्ठः कृष्णमूर्तेः गृहम् अगच्छत्। (च) कृष्णमूर्तेः सत्कारेण श्रीकण्ठः सन्तुष्टः अभवत्।
(छ) तस्य गृहे कोऽपि कर्मकरः न आसीत्। (ज) स्वावलम्बने सदा सुखमेव भवति।

८. (क) त्रिंशत् (ख) त्रीणि (ग) पञ्च (घ) चत्वारिंशत् (ङ) सप्त

९. (क) अष्टवादनम् (ख) समादपञ्चवादनम् (ग) सार्धत्रिवादनम् (घ) चतुर्वादनम्
(ङ) सार्धद्वादशवादनम् (च) सार्धएकवादनम्

१०. (क) अवलोक्य (ख) कर्मकरः (ग) धनी (घ) अहोरात्रम् (ङ) आत्मनिष्ठः (च) सम्प्रति

4. हास्यबालकविसम्मेलनम् (बच्चों का हास्य कवि सम्मेलन)

१. (क) चत्वारः (ख) श्रोतारः (ग) परान्नं (घ) करतलध्वनिना (ङ) बालकः

२. (क) वैद्यः प्राणान् हरति। (ख) लोके पुनः पुनः शरीराणि मिलन्ति।
(ग) परान्नं प्राप्य शरीरे दयां मा कुरु। (घ) बालकः गजाधरं, तुन्दिलं, कालान्तकं तथ वैद्यं नमति।
(ङ) जनः घृतं पीत्वा श्रमं कृत्वा ऋणं प्रत्यर्पयेत्।

३. **एकपदेन उत्तरत** (क) भारतस्य (ख) हर्षस्य

पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) करतलध्वनिना वयं एतेषां (हास्यकवीनाम्) स्वागतं कुर्मः

(ख) गजाधरः आधुनिकं वैद्यम् उद्देश्य काव्यं श्रावयति।

निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) अहम् (ख) तृतीया विभक्ति (ग) श्वः (घ) गजधराय

४. **एकपदेन उत्तरत** (क) शरीरे (ख) परान्नं

पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) कलान्तक जनसंख्यानिवारणे कार्येकुशलः। (ख) शरीराणि पुनः पुनः संसारे मिलन्ति।

निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) सुलभः (ख) कुरु (ग) संसारे, विश्वे (घ) पर + अन्नम्

५. क. (1) चितां (2) गतः (3) भ्राता (4) कस्य

ख. (1) सहोदर (2) नमः (3) प्राणान् (4) धनानि

६. (क) के कोलाहलं कुर्वन्ति। (ख) किम् कृत्वा घृतं पिबेत्। (ग) यमः कान् हरति।

(घ) चितां दृष्ट्वा कः विस्मयमागतः। (ङ) कः कविः अस्ति।

७. (क) दुःखस्य (ख) पुरातनः (ग) गच्छ (घ) अधः (ङ) सुलभम्

(च) दुःखम्

८. (क) बहिः (ख) उपरि (ग) सह (घ) अलम् (ङ) नीचैः

९. (क) देहम् (ख) आत्मनः (ग) आगच्छ (घ) शीघ्रम् (ङ) अभिनन्दनम्

(च) नीचैः

5. पण्डिता रमाबाई (विदुषी रमाबाई)

१. (क) लक्ष्मीबाई (ख) स्त्रीशिक्षायाः (ग) विपिन बिहारी दासेन (घ) इंग्लैण्ड देशम् (ङ) इंग्लैण्ड देशात्

२. (क) रमाबाई स्वकीयं जीवनं नारीणां सम्मानाय शिक्षायै च अर्पितवती। (ख) स्वपत्नीं अनन्तशास्त्री डोंगरे संस्कृतमध्यापयत्।

(ग) रमा स्वमातुः संस्कृत शिक्षां प्राप्तवती। (घ) रमायाः आश्रमे निस्सहायाः स्त्रियः निवसन्ति स्म।

(ङ) रमायाः 'स्त्रीधर्मनीति' 'हाईकास्टहिन्दु विमेन' रचना द्वयं प्रसिद्धम्। (च) मुम्बई नगरे सा "शारदा सदनम्" अस्थापयत्।

३. **एकपदेन उत्तरत** (क) रमायाः (ख) रमायाः

पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) सा ब्रह्मसमाजेन प्रभाविता वेदाध्ययनम् अकरोत्।

(ख) रमाबाई संस्कृत वैदुष्येण 'पण्डिता' इति उपाधिना विभूषिता।

निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) रमायै (ख) तत्र + एव (ग) रमा (घ) अत्र

४. (क) मुम्बईनगरे रमाबाई किम् अस्थापयत्? (ख) रमाबाई किमर्थं इंग्लैडदेशं गतवती?

(ग) रमाबाई कदा जन्म अलभत्? (घ) का अनेकासु भाषासु निपुणा आसीत्?

(ङ) डोंगरे काम् संस्कृतमध्यापयत्? (च) लेखनक्षेत्रे कस्याः महत्त्वपूर्ण अवदानम् अस्ति?

५. (क) निः + आश्रिताः (ख) वेद + अध्ययनम् (ग) प्रति + आगच्छत् (घ) न्याय + आलये (ङ) सहायता + अर्थम्

६.

	मूलशब्दम्	विभक्तिः	वचनम्	लिंगम्
(क)	रमा	षष्ठी	एकवचनम्	स्त्रीलिंगम्
(ख)	स्त्री	प्रथमा	बहुवचनम्	स्त्रीलिंगम्
(ग)	तद्	षष्ठी	एकवचनम्	स्त्रीलिंगम्
(घ)	मनोरमा	तृतीया	एकवचनम्	स्त्रीलिंगम्
(ङ)	इदम्	सप्तमी	एकवचनम्	पु./ नपु.

७. (क) रमा जन्म 1858 तमे ख्रिष्टाब्दे अलभत्। (ख) रमाबाई स्वमातुः संस्कृतशिक्षां प्राप्तवती।

(ग) रमाबाई विपिनबिहारीदासेन सह विवाहम् अकरोत्। (घ) सा उच्चशिक्षार्थम् इंगलैण्ड-देशम् गतवती।

(ङ) भारतं प्रत्यागत्य सा शारदा-सदनम् अस्थापयत्। (च) आश्रमे निस्सहायाः स्त्रियः निवसन्ति स्म।

(छ) सा 'मुक्तिमिशन' नाम संस्थानं स्थापितवती। (ज) रमायाः निधनम् 1922 तमे ख्रिष्टाब्दे अभवत्।

८. (क) गेहम् (ख) पश्चात् (ग) निराश्रया (घ) निर्धनः (ङ) त्यक्त्वा

९. (क) आम् (ख) न (ग) न (घ) आम् (ङ) न (च) आम्

6. सदाचारः (अच्छा आचरण)

१. (क) आलस्यम् (ख) सुखी न (ग) अद्य (घ) औदार्यम् (ङ) श्रेष्ठं जनं

२. (क) मनसा, कर्मणा, वाचा च मातरं पितरं, श्रेष्ठं जनं गुरुं च सेवेत। (ख) व्यवहारे औदार्यम्, सत्यता, ऋजुता, मृदुता स्यात्।
(ग) मित्रेण सह कलहं कृत्वा जनः सुखी न भवति। (घ) व्यवहारे कौटिल्यं न स्यात्।
(ङ) मृत्युः प्रतीक्षाम् न करोति।

३. **क.** **एकपदेन उत्तरत** (क) सत्यमप्रियम् (ख) सत्यम्
पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) प्रियं च नानृतं ब्रूयात् इति सनातन धर्मः अस्ति।
(ख) जनः प्रियं च सत्यम् ब्रूयात्।
निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) असत्यम् (ख) प्रियम् (ग) च (घ) न + अनृतम्

ख. **एकपदेन उत्तरत** (क) शरीरे (ख) उद्यमेन
पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) मनुष्याणां रिपुः आलस्यम्। (ख) उद्यमम् कृत्वा यं न अवसीदति।
निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) न + अस्ति + उद्यमसमः (ख) उद्यम् (ग) क्त्वा (घ) उद्यम्

४. **क.** (1) अद्य (2) पूर्वाह्णे (3) न (4) कृतम्
ख. (1) सर्वदा (2) स्यात् (3) मृदुता (4) कदाचन
ग. (1) कलहं (2) जनः (3) सुखी (4) प्रयासेन

५. (क) कीदृशं सत्यं न ब्रूयात्? (ख) मातरं पितरं केन सेवेत? (ग) केन कलहं न कुर्यात्?
(घ) श्वः किम् अद्य कुर्वीत? (ङ) मृत्युः काम् न क्रियते?

६. (क) कदा + अपि (ख) न + अनृतम् (ग) च + अपि (घ) कुर्यात् + अध्ययनं (ङ) सदा + आचार

७. (क) रिपुः (ख) ह्यः (ग) कटुता (घ) अधर्मः (ङ) अप्रियम्

८. (क) न (ख) न (ग) आम् (घ) आम् (ङ) न्

९.

	विभक्ति	वचनम्
(क)	तृतीया	एकवचनम्
(ख)	तृतीया	एकवचनम्
(ग)	तृतीया	एकवचनम्
(घ)	षष्ठी	बहुवचनम्
(ङ)	द्वितीया	एकवचनम्
(च)	षष्ठी	बहुवचनम्

१०. (क) कोमलता (ख) व्यवहारः (ग) शाश्वतः (घ) निरन्तरम् (ङ) प्रयत्नेन
(च) चित्तेन (छ) विज्ञाय (ज) असत्यम्

7. सङ्कल्पः सिद्धिदायकः (दृढ़निश्चय सिद्धिदायक होता है)

१. (क) स्थण्डिले, शिलायाम् (ख) तपः (ग) शिवः (घ) शमशाने (ङ) शिवम्

२. (क) मनस्वी कदापि धैर्यं न परित्यजति। (ख) तपः कारणात् जगति पार्वती 'अपर्णा' नाम्ना प्रथिता।
(ग) वटुरुपधारी शिवः सहसैव उच्चैः उपहसति। (घ) शिवस्य त्रीणि नेत्राणि सन्ति।
(ङ) यः शिवस्य निन्दां करोति सः पापभाग् भवति।

३. **एकपदेन उत्तरत** (क) कठिनम् (ख) पार्वती (ग) मात्रे (घ) गृहे एव
पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) पार्वत्याः अभिलाषः सफलः भविष्यति। (ख) पार्वती विजयया साकं गौरीशिखरं अगच्छत्।
निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) सुकोमलम् (ख) पार्वत्यै (ग) मनोरथः (घ) असत्यम्

४. (क) कस्य अभिलाषः सफलः भविष्यति? (ख) मनस्वी कदापि किम् न परित्यजति? (ग) पार्वती कीदृशी तिष्ठति?
(घ) का लज्जया कम्पते? (ङ) शिवः कस्याः हस्तं गृह्णाति? (च) केषाम् अगतिः नास्ति?

५. (क) तत् + श्रुत्वा (ख) अत्र + एव (ग) अद्य + एव (घ) हिंस्रपशवः+अपि (ङ) कः + अपि

६.   कः / का   कम् / काम्

(क) पार्वती   वटुम्

(ख) शिवः   पार्वतीम्

(ग) विजया   वटुम्

(घ) पार्वती   विजयाम्

(ङ) पार्वती   विजयाम्

७. (क) असफलः (ख) गृहीत्वा (ग) अप्रसिद्धः (घ) असत्यम् (ङ) प्रशंसा

८. (क) पार्वती शिवं पतिरुपेण अवाञ्छत्। (ख) पार्वती स्वकीयं मनोरथं मात्रे न्यवदेयत्।

(ग) माता मेना चिन्ताकुला अभवत्। (घ) पार्वती विजयया साकं गौरीशिखरं गच्छति।

(ङ) तपः प्रभावात् हिंस्रपशवोऽपि पार्वत्याः सखायः अभवन्। (च) एकदा शिवः वटुरुपेण तत्र आगच्छत्।

(छ) पार्वती शिवनिन्दां श्रुत्वा क्रुद्धा जाता। (ज) पार्वत्याः दृढ़संकल्पेन शिवः अतीव प्रसन्नः अभवत्।

९. (क) प्रसिद्धा (ख) इच्छा (ग) मौनं (घ) सह (ङ) वस्त्रम्

(च) अशुभम्

8. त्रिवर्णः ध्वजः (तिरंगा झंडा)

१. (क) चतुर्विंशति (ख) अशोक स्तम्भः (ग) स्वीकरणम् (घ) राष्ट्रगौरवस्य

२. (क) अस्माकं ध्वजे त्रयः वर्णाः शौर्यस्य, सत्यस्य, समृद्धे च सूचयन्ति। (ख) त्रिवर्णः स्वाधीनतायाः, राष्ट्रगौरवस्य प्रतीकः अस्ति।

(ग) अस्माकं ध्वजस्य उत्तोलनं स्वतन्त्रता दिवसे गणतन्त्रदिवसे भवति।

(घ) ध्वजस्य स्वीकरणं 22 जुलाई, 1947 तमे वर्षे भारतस्य सविधानसभायां अभवत्।

३. **एकपदेन उत्तरत** (क) ध्वजरोहणं (ख) छात्राः (ग) मोदकानि (घ) त्रिवर्णः

पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) बालकाः बालिका च स्वतन्त्रता-दिवसस्य ध्वजारोहणं समारोहे गच्छन्ति।

(ख) अस्मांक ध्वजे त्रयः वर्णाः सन्ति।

निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) प्राचार्यः (ख) च, अद्य (ग) षष्ठी (घ) षष्ठी

४. (क) अस्माकं ध्वजे कति वर्णाः सन्ति? (ख) विद्यालये कः ध्वजारोहणं करिष्यति?

(ग) केशरवर्णः कस्य सूचकः अस्ति? (घ) अस्माकं ध्वजः कीदृशः अस्ति?

(ङ) श्वेतवर्णः कस्याः द्योतकः अस्ति?

५. (क) सः + उत्साहम् (ख) हरितः च (ग) अन्यत् + अपि (घ) काः + चन

६. (क) न (ख) आम् (ग) न (घ) आम् (ङ) आम्

७. (क) उपरि (ख) परतन्त्रता (ग) असत्यम् (घ) युष्माकम् (ङ) आदौ

(च) कृष्णः

८. (क) तल्लीनाः (ख) स्वाधीनता (ग) अपरमपि (घ) विकासस्य (ङ) वीरतायाः

(च) वार्तालापं कुर्वन्ति

९.

	मूलशब्दम्	विभक्ति	वचनम्
(क)	अस्मद्	षष्ठी	बहुवचनम्
(ख)	समृद्धि	पंचमी/ षष्ठी	एकवचनम्
(ग)	प्रगति	पंचमी/ षष्ठी	एकवचनम्
(घ)	वर्ण	षष्ठी	बहुवचनम्
(ङ)	ध्वज	सप्तमी	एकवचनम्

9. अहमपि विद्यालयं गमिष्यामि (मैं भी विद्यालय जाऊँगी)

१. (क) गिरिजाया: (ख) स्वसुताया: कृते (ग) दर्शना (घ) दर्शनाया: सुता (ङ) सर्वेषाम्

२. (क) दर्शनाया: पति: किञ्चिदपि कार्यं न करोति स्म। (ख) दर्शना पञ्च-षड् ग्रहाणां कार्यं करोति स्म।
(ग) अहं विद्यालयं गमिष्यामि इति दर्शनाया: पुत्री दर्शनां कथयति। (घ) प्रात: काले षड्वादने दर्शना मालिन्या: गृहे आगता।
(ङ) दर्शनाया: पुत्री अष्टवर्षीया आसीत्।

३. **एकपदेन उत्तरत** (क) नवोत्तर द्विसहस्त्र (2009) तमे वर्षे (ख) मालिन्या: (ग) दर्शनाया:
(घ) दर्शना

पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) दर्शना कृतार्थतां प्रकटयन्ती कथयति,'' अनुग्रहीताऽस्नि महोदये वोधनााय अहम् अद्येवास्या: प्रवेशं समीपस्थे विद्यालये करयिष्यामि।

निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) सर्वे (ख) इति + आदि (ग) ज्ञानम् (घ) न, च, अपितु

४. (क) प्रात: काले षड्वादने दर्शना कस्या: गृहे आगच्छत्? (ख) कस्या: बालिका एकस्य गृहस्य सम्पूर्ण कार्स करोति स्म?
(ग) कस्य व्यवस्थायै दर्शना दिने पञ्च-षड् गृहाणां कार्य करोति स्म? (घ) स: परिवार: अधुना कुत्र प्रस्थित:?

५. (क) सर्वथा + अनुचितम् (ख) स्व + उदर + पूर्ति + एव + अस्ति (ग) धनमान + इष्यामि
(घ) किञ्चित् + अपि (ङ) इति + उत्वा (च) समोप: + थ (छ) इति + अधिक

६. (क) प्र + स्था + क्त (ख) प्र + आप् + ल्यप् (ग) मिल् + क्त्वा (घ) क्री + तुमुन्
(ङ) प्र + दा + ल्यप् (च) कृ + क्त

७.

	कर्तुपदम्	क्रियापदम्
(क)	एषा	करोति स्म
(ख)	त्वम् (दर्शना)	जानासि
(ग)	मम	करोति
(घ)	अहम्	गमिष्यामि
(ङ)	मालिनी	पश्यति

८. (क) सायम् (ख) श्व: (ग) अनेकस्य (घ) त्वम् (ङ) उचितम्
(च) दूरं (छ) ज्ञानं (ज) देशं

९. (क) पुत्री (ख) पठनस्य (ग) कुटुम्बस्य (घ) समर्थ: (ङ) उपानह:

10. विश्वबन्धुत्वम् (संसार के प्रति भाईचारा)

१. (क) समानरुपेण (ख) उदारचरितानां (ग) बन्धु: (घ) विश्वस्य

२. (क) एक: देश: अपरेण देशेन सह निर्मलेन हृदयेन बन्धुताया: व्यवहारं कुर्यात्। (ख) सर्वै: परस्परं वैरभावं अपहाय विश्वबन्धुत्वं स्थापनीयम्।
(ग) उत्सवे, व्यसने, दर्भिक्षे, राष्ट्रविप्लवे, शत्रुसंकटे च य: करोति स: बन्धु: भवति। (घ) प्रकृति: अपि सर्वेषु समत्वेन व्यवहरति।

३. **एकपदेन उत्तरत** (क) देशानाम् (ख) कलहस्य अशान्ते च (ग) मानवा: (घ) ते (मानवा:)

पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) सर्वत्र संसारे विद्वेषस्य, शत्रुताया:, हिंसाया: च भावना दृश्यते।
(ख) समर्था: देशा: असमर्धान् देशान् प्रति उपेक्षाभावं प्रदर्शयन्ति, तेषाम् उपरि स्वकीयं प्रभुत्त्वं स्थापयन्ति।

निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) संसारे (ख) ते (ग) षष्ठी (घ) अधुना, च, अपि।

४. (1) परो (2) गणना (3) तु (4) एव

५. (क) का अपि सर्वेषु समत्वेन व्यवहरति? (ख) कस्य प्रकाश: सर्वत्र समानरुपेण प्रसरति?
(ग) अधुना निखिले संसारे कस्य वातावरणम् अस्ति? (घ) केषाम् तु वसुधैव कुटुम्बकम्?
(ङ) संसारे सर्वत्र कस्या: भावना दृश्यते?

६. (क) वसुधा + एव (ख) वि + अवहरति (ग) विकसित + अविकसितौ (घ) उपेक्षा + अभावम्

७. (क) उदारचरिता: (ख) अहिंसाया: (ग) अपहाय (घ) परकीयम् (ङ) अवनति:

८.	मूलशब्दम्	विभक्तिः	वचनम्
(क)	देश	षष्ठी	बहुवचनम्
(ख)	बन्धु	षष्ठी	एकवचनम्
(ग)	अशान्ति	षष्ठी	एकवचनम्
(घ)	देश	द्वितीया	बहुवचनम्
(ङ)	हिंसा	षष्ठी	एकवचनम्
(च)	उत्सव	प्रथमा	एकवचनम्

९. (क) पराया (ख) विहाय (ग) संकटे (घ) सम्पूर्णे (ङ) धरा

11. समवायो हि दुर्जयः (एकता अजेय है)

१. (क) गजेन (ख) मक्षिकायाः (ग) मार्गे (घ) वीणारवा (ङ) प्रमत्तः

२. (क) मक्षिका मध्याह्ने गजस्य कर्णे शब्दं करिष्यति। (ख) मेघनादः मक्षिकां अवदत्–''यथाहम् कथयामि तथा कुरुतम्।''

(ग) चटका काष्ठाकूटं अवदत्, – ''दुष्टेनैकेन गजेन मम सन्ततिः नाशिता। तस्य गजस्य वधेनैव मम दुःखम् अपसरेत्।''

(घ) ''यथाहं कथयामि तथा कुरुतम्'' अति मेघनादः कथयति।

(ङ) चटकाकाष्ठकूटौ मक्षिकया सह गत्वा मेघनादस्य पुरः सर्वं वृतान्तं न्यवेदयताम्।

३. **एकपदेन उत्तरत** (क) एकस्मिन् वृक्षे (ख)चटकायाः (ग) अण्डानि (घ) चटका

पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) चटकायाः नीडं भुवि अपतत्। (ख) प्रमत्त गजः वृक्षस्य अधः आगच्छत्।

(ग) गजः शुण्डेन शाखाम् अत्रोटयत्। (ख) 'भद्रे किमर्थं विलपसि' इति खगः चटकाम् अपृच्छत्।

निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) प्रमत्तः (ख) नीडं (ग) आकर्ण्य (घ) सुखेन

४. (क) गजः कुत्र पतितः मृतः च? (ख) का गजस्य कर्णे शब्दम् अकरोत्?

(ग) काष्ठकूटः कस्य नयने स्फोटयिष्यति? (घ) कस्य शब्दम् अनुसृत्य गजः गर्ते अपतत्?

(ङ) काष्ठकूटः मक्षिकायाः समीपम् अनयत्। (च) गजः कदा मक्षिकायाः शब्दं श्रृणोति।

५.	कः/ का	कम्/ प्रति
(क)	चटका	काष्ठकूटम्
(ख)	मक्षिका	काष्ठकूटम्
(ग)	मेघनादः	मक्षिकाम्
(घ)	मक्षिका	मेघनादम्

६. (क) चटका + अवदत् (ख) यथा + अहम् (ग) तृषा + अतिः (घ) च + उक्तम् (ङ) जल + आशयम्

७. (क) एकस्मिन वृक्षे एका चटका प्रतिवसति स्म। (ख) एकदा प्रमत्तः गजः आगत्य चटकायाः नीडम् अत्रोटयत्।

(ग) दुष्टेनैकेन गजेन मम सन्ततिः नाशिता। (घ) काष्ठकूटः चटकाम् मक्षिकायाः समीपम् आनयत्।

(ङ) मक्षिकायाः मित्रं मेघनादः आसीत्। (च) काष्ठकूटः गजस्य नयने अस्फोटयत्।

(छ) तृषार्तः गजः जलाशयम् अगच्छत्। (ज) अन्ते गजः गर्ते पतितः मृतः च।

८. (क) प्रमत्तः (ख) महान् (ग) एकस्मिन् (घ) दुष्टेन

९. (क) नेत्रे (ख) अनुगम्य (ग) अग्रतः (घ) नष्टानि (ङ) पिपासितः

(च) समूहः

12. विद्याधनम् (विद्याधन)

१. (क) विद्याधनं (ख) विद्याधनं (ग) या (वाणी) (घ) पुरुषं (ङ) विद्याधनं

२. (क) संस्कृता वाणी पुरुषं समलङ्करोति। (ख) विद्या नरस्य कीर्तिः अस्ति।

(ग) विरहे विद्या रतिः। (घ) भूषणानि क्षीयन्ते (ङ) कामदुघा धेनुः विद्या अस्ति।

३. **एकपदेन उत्तरत** (क) प्रच्छन्नगुप्तं धनम् (ख) विद्या (ग) विद्या (घ) पशुः

(ङ) विद्या

पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) नरस्य रुपम् अधिकं विद्याधनं अस्ति। (ख) विद्या भोगकरी, यशः सुखकरी च अस्ति।

निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) षष्ठी (ख) दुखकरी (ग) परा (घ) सौन्दर्यम्

४. क. (1) चौरहार्यं (2) राजहार्यम् (3) नित्यं (4) सर्वधनं
ख. (1) पुरुषं (2) चन्द्रोज्जवला (3) विलेपनं (4) नालङ्कृता
ग. (1) संस्कृता (2) पुरुषं (3) क्षीयन्ते (4) सततं

५. (क) विद्या कुत्र/ कासु पुज्यते? (ख) विद्या कस्य प्रच्छन्नगुप्तं धनम् अस्ति?
(ग) किम् सर्वधनप्रधानम् अस्ति? (घ) के पुरुषं न विभूषयन्ति? (ङ) का भाग्यक्षये आश्रयः अस्ति?

६. (क) आम् (ख) न (ग) आम् (घ) आम् (ङ) न

७. (क) हाराः (ख) मूर्धजा (ग) विद्याधनम् (घ) भूषणानि (ङ) नेत्रम् (च) देवता

८.

	लिङ्गम्	विभक्ति	वचनम्
(क)	पुल्लिंग	षष्ठी	एकवचनम्
(ख)	पुल्लिंग	षष्ठी	बहुवचनम्
(ग)	पुल्लिंग	प्रथमा	बहुवचनम्
(घ)	नपुसकलिंग	प्रथमा/ द्वितीया	बहुवचनम्
(ङ)	पुल्लिंग	षष्ठी	एकवचनम्
(च)	स्त्रीलिंग	प्रथमा	एकवचनम्

९. (क) सर्वदा (ख) गुप्तम् (ग) कल्याणे (घ) रहित (ङ) सौन्दर्यम्
(च) हरणीयम् (छ) शाश्वतम्

13. अमृतं संस्कृतम् (संस्कृत भाषा अमृत है)

१. (क) संस्कृतभाषायाः (ख) शुन्यस्य (ग) कालिदासादीनाम् (घ) चरकसुश्रुतयोः (ङ) अभ्युदयाय

२. (क) संस्कृत ग्रन्थेषु मानवजीवनाय विविधाः विषयाः समाविष्टाः सन्ति। (ख) धार्मिकं साहित्यं संस्कृतभाषायां वर्तते।
(ग) अर्थशास्त्रं कौटिल्येन रचितम्। (घ) सुक्तयः अभ्युदयाय प्रेरयन्ति।
(ङ) संस्कृते कौटिल्यं रचितं अर्थशास्त्रं प्रसिद्धम् अस्ति।

३. **एकपदेन उत्तरत** (क) संस्कृतभाषा (ख) संस्कृतेन (ग) संस्कृतभाषायाम् (घ) संस्कृतं संस्कृतिस्तथा
पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) संस्कृतं सङ्गणकस्य कृते सर्वोत्तमा भाषा अस्ति। (ख) संस्कृतभाषा प्राचीनतमा भाषा अस्ति।
निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) लोकस्य / जगतः (ख) संस्कृतिः + तथा (ग) प्राचीनतमा (घ) सप्तमी

४. (क) संस्कृते के अभ्युदयाय प्रेरयन्ति? (ख) कस्याम् केवल धार्मिकं साहित्यं वर्तते?
(ग) संस्कृतभाषा अतीव कीदृशी अस्ति? (घ) संस्कृतं सङ्गणकस्य कृते कीदृशी भाषा अस्ति?
(ङ) संस्कृतस्य वाङ्मयं कैः समृद्धमस्ति?

५. (क) भाषा + अस्ति (ख) सर्व + उत्तमा (ग) भास्कर + आचार्यः (घ) संस्कृतम् + एव
(ङ) सुरक्षितः + अस्ति

६. (क) आम् (ख) न (ग) आम् (घ) न (ङ) न

७. (1) अमृतं (2) वचः (3) भाषासु (4) यद्

८.

	मूलशब्दम्	विभक्ति	वचनम्	लिङ्गम्
(क)	भाषा	सप्तमी	बहुवचनम्	स्त्रीलिङ्गम्
(ख)	इदम्	सप्तमी	एकवचनम्	स्त्रीलिङ्गम्
(ग)	सूक्ति	प्रथमा	बहुवचनम्	स्त्रीलिङ्गम्
(घ)	संस्कृत	षष्ठी	एकवचनम्	पुल्लिंगम्
(ङ)	शास्त्र	प्रथमा	बहुवचनम्	नपुंसकलिंग
(च)	अस्मद्	तृतीया	बहुवचनम्	नपुंसकलिंग

९. (क) सम्यक् (ख) जगतः (ग) कोषः (घ) पुरातना (ङ) साहित्यम्
(च) सम्पन्नम्

14. अनारिकायाः जिज्ञासा (अनारिका की जिज्ञासा)

१. (क) अनारिकायाः (ख) अनारिका (ग) नवीनः सेतुः (घ) कर्मकराः (ङ) प्रजाः

२. (क) विरक्त भावेन पिता उदरत्– ''अनारिके! प्रस्तराणि जनाः पर्वतेभ्यः आनयन्ति।
(ख) कर्मकराः प्रस्तराणि जनाः पर्वतेभ्यः आनयन्ति। (ग) मन्त्री सेतोः उद्घाटनार्थम् आगच्छति।
(घ) विस्मिता अनारिका पुनः अपृच्छत् – पितः! कर्मकराः पर्वतेभ्यः प्रस्तराणि आनयन्ति।
(ङ) कर्मकराः सेतोः निर्माणम् अकुर्वन्।

३. **एकपदेन उत्तरत** (क) अनारिकायाः (ख) मार्गाः (ग) अनारिका (घ) भ्रमितुम्
पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) अनारिकायाः मनः प्रसन्नं नास्ति।
(ख) प्रातः उत्थाय सा अन्वभवत् यत् तस्याः मनः प्रसन्न,ः नास्ति।
निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) महती (ख) सा (अनारिका) (ग) अनारिकायै (घ) जिज्ञासा

४. (क) कस्याः उपरि सेतुः निर्मितः? (ख) प्रजाः कस्मै धनं यच्छन्ति?
(ग) सा बहून् कान् पृच्छति? (घ) मार्गाः कीदृशाः सन्ति? (ङ) कस्याः मनसि बहवः प्रश्नाः सन्ति?

५. (क) अनु + अभवत् (ख) न + अस्ति (ग) प्रति + आगच्छत् (घ) मनः + विनोदाय

६. (क) उत् + स्था + ल्यप् (ख) भ्रम् + तुमुन् (ग) किम् + अर्थम् (घ) भू + क्त्वा (ङ) श्रु + क्त्वा

७. (क) न (ख) आम् (ग) आम् (घ) आम् (ङ) न
(च) आम्

८. (क) अनारिकायाः मनसि महती जिज्ञासा भवति। (ख) सा अपश्यत् यत् मार्गाः सुसज्जिताः।
(ग) सा पितरम् प्रश्नम् अपृच्छत्। (घ) मन्त्री किमर्थम् आगच्छति।
(ङ) मन्त्री उद्घाटनार्थम् आगच्छति। (च) जनाः प्रस्तराणि पर्वतेभ्यः आनयन्ति।
(छ) प्रजाः सर्वकाराय धनं प्रयच्छन्ति। (ज) सुसज्जिता भूत्वा विद्यालयं चल।

९. (क) बृहती (ख) ज्ञातुमिच्छा (ग) बहुकालम् (घ) पुलिनम् (ङ) पाषाणाः
(च) समीपे (छ) चकिता

15. लालनगीतम् (लालनगीत)

१. (क) क्षिप्रं (ख) तुङ्गः (ग) व्याघ्रः (घ) दुग्धम् (ङ) शुद्धं/ स्वच्छं/ मधुरं/ स्निग्धम्

२. (क) हरिणः नवघासम् खादति। (ख) धावनसमये घोटकराजः न खादति। (ग) भल्लूकः थथथै नृत्यति।
(घ) पुष्पे पुष्पे चित्रपतङ्गाः डयन्ते। (ङ) सर्वत्र सविलासं हरिणः पश्यति।

३. **एकपदेन उत्तरत** (क) धरणी (ख) मन्दिरे
पूर्णवाक्येन उत्तरत (क) उदिते सूर्ये पक्षी कूजति। (ख) नौका सरितः सलिले सेलति।
निर्देशानुसारम् उत्तरत (क) पृथ्वी (ख) पक्षी (घ) नीचैः (ङ) उदिते

४. क. (1) धेनुः (2) स्निग्धम्
ख. (1) विपिने (2) व्याघ्रः
ग. (1) क्षिप्रं (2) धावनसमये
घ. (1) हरिणः (2) सविलासम्
ङ. (1) सूर्ये (2) कूजति

५. (क) आम् (ख) आम् (ग) न (घ) आम् (ङ) आम्

६. (क) धेनुः प्रातः कीदृशं दुग्धं यच्छति? (ख) चित्रपतङ्गा कुत्र / केषु डयन्ते? (ग) कीदृशः उष्ट्रः मन्दं गच्छति?
(घ) हरिणः किम् / कीदृशं घासं खादति? (ङ) का सरितः सलिले सेलति।

७. (क) वने (ख) उच्चः (ग) नदी (घ) पृथ्वी (ङ) अश्वः
(च) खगः (छ) भयङ्करम्

८. (क) नीचैः (ख) मन्दम् (ग) अस्वच्छम् (घ) अशुद्धम् (ङ) कटु
(च) पुरातनम् (छ) अल्पम्

16. वर्णविचार:

१. (क) ऋ (ख) स् (ग) ग (घ) कण्ठ: (ङ) चत्वार:
(च) तालु:

२. (क) ओष्ठौ (ख) मूर्धा (ग) दन्ता: (घ) कण्ठतालु: (ङ) तालु:
(च) दन्तोष्ठ:

३. (क) ओष्ठ: (ख) मूर्धा (ग) दन्तोष्ठ: (घ) कण्ठ: (ङ) नासिका
(च) तालु:

४. (क) आम् (ख) न (ग) न (घ) आम् (ङ) आम्
(च) आम्

५. (क) व् + इ + द् + य् + आ + ल् + य् + अ: (ख) क् + ष् + अ + त् + द् + इ + य् + अ:
(ग) प् + उ + स् + त् + अ + क् + अ + म् (घ) प् + र् + अ + ण् + आ + म:
(ङ) प् + र् + अ + त् + ई + क् + ष् + आ (च) म् + अ + ह + इ + ल् + आ

६. (क) अ, य् (ख) र्, अ (ग) ए (घ) श्, अ (ङ) इ + व्
(च) म्, ल्

७. (क) नमस्ते (ख) स्पर्श: (ग) कृषक: (घ) उज्ज्वल: (ङ) गच्छामि

17. सन्धि:

१. (क) बालेन्दु: (ख) प्रत्येकम् (ग) देवालय: (घ) सदैव (ङ) वाग्देवता
(च) सूर्यास्त: (छ) अत्यधिकम् (ज) हरिश्चन्द्र: (झ) तल्लीन: (ञ) मुनय

२. (क) सुर + ईश: (ख) जल + उर्मि: (ग) यदि + अपि (घ) जगत् + ईश: (ङ) अनु + अय:
(च) महा + उत्सव: (छ) देव + ऋषि: (ज) रजनी + ईश: (झ) सु + आगतम् (ञ) मातृ + आज्ञा

३.

	सन्धि	**सन्धे: नाम**
(क)	इत्यादि	यण् सन्धि
(ख)	उमेन्द्र:	गुण सन्धि
(ग)	कथेव	वृद्धि सन्धि
(घ)	गृहेऽपि	पूर्वरुप सन्धि
(ङ)	नायक:	अयादि सन्धि
(च)	तच्चित्रम्	व्यंजन (श्चुत्व संधि)
(छ)	मनोरथ:	विसर्ग सन्धि
(ज)	रमेनद्र:	गुण सन्धि
(झ)	देवालय:	दीर्ध सन्धि
(ञ)	विद्यार्थी	दीर्घ सन्धि

४. (क) सूर्यास्त: (ख) सद् + आचार: (ग) स्वागत: (घ) पर + उपकार: (ङ) सोऽपि
(च) हिमालय: (छ) वाक् + ईश: (ज) मात्रादेश: (झ) हरिश्चन्द्र: (ञ) ग्रामेऽपि

५. (क) जगदीश: (ख) रमा + ईश: (ग) स्वल्पम् (घ) पवनम् (ङ) बाले + अपि
(च) च + अपि (छ) तथा + अपि (ज) यज्ञार्थ: (झ) हितोपदेश: (ञ) रावण:

18. शब्दरूप - प्रकरणम् (संज्ञा)

१. (क) लतायै (ख) देवान् (ग) साधुभ्याम् (घ) हरौ (ङ) नदीनाम्
(च) पित्रे (छ) फलानि (ज) गुरो:

२.

	विभक्ति:	**वचनम्**
(क)	षष्ठी	बहुवचनम्
(ख)	तृतीया	एकवचनम्

(ग) द्वितीया द्विवचनम्
(घ) चतुर्थी एकवचनम्
(ङ) तृतीया एकवचनम्
(च) द्वितीया बहुवचनम
(छ) तृतीया एकवचनम्
(ज) चतुर्थी एकवचनम्

३. **एकवचनम्** - (च) देवे (छ) पितरि
द्विवचनम् - (क) फलाभ्याम् (ग) मती (घ) नदीभ्याम् (ङ) मुनीभ्याम्
बहुवचनम् - (ख) मातृभ्यः (ज) रमासु

४. (क) बालकाः (ख) बसयानेन (ग) भिक्षुकाय (घ) वृक्षात् (ङ) रामेण
(च) पुष्पाणि (छ) लतायाम् (ज) दशरथस्य

५. (क) विद्यालयात् (ख) मात्रा (ग) वृक्षम् (घ) साधवे (ङ) गंगायाः
(च) मातरि (छ) वृक्षात् (ज) लंकायाः

19. शब्द-रूप (सर्वनाम)

१. **लिङ्गम् - (क) पु./ स्त्री (ग) पु./स्त्री (ज) स्त्री/ स्त्री**
(क) अस्माकम् (ख) तम् (ग) युवाभ्याम् (घ) कस्याः (ङ) इमानि
(च) एकस्मिन् (छ) केषाम् (ज) मह्यम्

२.

	एकवचनम्	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**
(क)	केन	काभ्याम्	कैः
(ख)	मयि	आवयोः	अस्मासु
(ग)	एतस्यै	एताभ्याम्	एताभ्यः
(घ)	त्वत्	युवाभ्याम्	युष्मत्
(ङ)	एषः	एतौ	एते
(च)	तया	ताभ्याम्	ताभिः
(छ)	कस्याः	कयोः	कासाम्
(ज)	तस्मै	ताभ्याम्	तेभ्यः

३.

	लिङ्ग	**विभक्ति**	**वचनम्**
(क)	स्त्रीलिङ्ग	सप्तमी	एकवचनम्
(ख)	पु./ स्त्री	षष्ठी	एकवचनम्
(ग)	स्त्रीलिङ्ग	तृतीया	एकवचनम्
(घ)	पुल्लिङ्ग	पंचमी	एकवचनम्
(ङ)	पुल्लिङ्ग	षष्ठी	बहुवचनम्
(च)	पुल्लिङ्ग/ स्त्रीलिङ्ग	चतुर्थी	एकवचनम्
(छ)	पुल्लिङ्ग	द्वितीया	एकवचनम्
(ज)	स्त्रीलिङ्ग	षष्ठी	एकवचनम्

४. **एकवचनम्** - (घ) अहम् (ङ) त्वयि (छ) तस्य
द्विवचनम् - (क) तयोः (ग) एतौ (च) ताभ्याम्
बहुवचनम् - (ख) कासाम् (ज) अस्मान्

५. (क) ते (ख) त्वम् (ग) ताः (घ) सः (ङ) सर्वाणि
(च) मम (छ) तस्मै (ज) तानि

20. संख्यावाचकः शब्दः

१. (क) सप्तविंशातिः (ख) पञ्चदश (ग) पञ्चाशत् (घ) त्रिंशत् (ङ) एकादश
(च) सप्तविंशतिः (छ) विंशतिः (ज) अष्टादश

२. (क) सप्त (ख) त्रीणि (ग) चतस्रः (घ) चत्त्वारः (ङ) षड्ः
(च) एकः (छ) दश (ज) विंशति

३. (क) पञ्चदश (ख) दश (ग) द्वादश (घ) दश (ङ) पञ्च
(च) त्रि (छ) अष्ट (ज) नवदश

4. (क) द्वादश (ख) पञ्चदश (ग) त्रिंशत् (घ) एकः (ङ) तिस्रः
(च) चत्वारः (ख) द्वौ (ग) एकः

५. (क) बालकः (ख) कमलानि (ग) महिलाः (घ) पुष्पे (ङ) बालकाः
(च) लता

21. धातुरूपाणि

१.

	धातुः	लकारः	पुरुषः	वचनम्
(क)	नम्	लृट	प्रथम्	एकवचनम्
(ख)	पठ्	लट्	उत्तम	एकवचनम्
(ग)	कृ	लोट्	प्रथम्	एकवचनम्
(घ)	क्रीड्	लङ्	प्रथम्	एकवचनम्
(ङ)	नम्	विधिलिङ्ग	प्रथम्	बहुवचनम्
(च)	प्रच्छ	लृट्	प्रथम्	एकवचनम्
(छ)	वद्	विधिलिङ्ग	मध्यम्	द्विवचनम्
(ज)	स्था	लृट्	प्रथम्	एकवचनम्

२. (क) नंस्यावः (ख) पास्यसि (ग) लेखिष्यामः (घ) क्रीडिष्यतः (ङ) गमिष्यसि
(च) स्याम (छ) अभ्रमत् (ज) नर्तिस्यावः

३. (क) चलिष्यति (ख) गच्छामि (ग) नंस्यति (घ) चलति (ङ) पास्यति
(च) नृत्यन्ति (छ) भ्रमिष्यथः (ज) कुर्वन्ति

४. **एकवचनम्** – (क) लिखति (ख) हसिष्यसि (ग) पठामि (ज) अभ्रमः
द्विवचनम् – (ख) हसिष्यथः (घ) अगच्छताम् (ङ) चरतम् (च) धाविष्याव: (छ) पृच्छताम्
बहुवचनम् – (क) लिखन्ति (ग) पठामः (घ) अगच्छन् (च) धाविष्यामः (छ) पृच्छन्तु

५. (क) लिखति (ख) क्रीडति (ग) अलिखः (घ) पक्ष्यति (ङ) नमति
(च) खादत (छ) क्रुध्यति (ज) अनृत्यत्

6. (क) छात्राः विद्यालयं गच्छन्ति। (ख) बालकः चित्राणि द्रक्ष्यति। (ग) कक्षायां छात्राः पठेयुः।
(घ) अद्य विद्यालये अवकाशः आसीत्।/हय् विद्यालये अवकाशः आसीत्। (ङ) रामः वृक्षात् अपतत्।
(च) ते जलं पिबन्तु। (छ) युवाम् कुत्र गमिष्यथः। (ज) अहम् पुस्तकम् अपठम्।

22. कारक तथा उपपदविभक्ति

१. (क) कर्म, द्वितीया (ख) कर्त्ता, प्रथमा (ग) सम्प्रदान, चतुर्थी (घ) अधिकरण, सप्तमी (ङ) अपादान, पंचमी
(च) करण, तृतीया (छ) संबोधन (ज) संबंध, षष्ठी

२.

	विभक्तिः	वचनम्
(क)	षष्ठी	बहुवचनम्
(ख)	चतुर्थी	एकवचनम्
(ग)	चतुर्थी	एकवचनम्
(घ)	सप्तमी	बहुवचनम्

(ङ) द्वितीया बहुवचनम्

(च) पंचमी/ षष्ठी एकवचनम्

(छ) द्वितीया एकवचनम्

(ज) प्रथमा/ द्वितीया द्विवचनम्

३. (क) पुत्रे (ख) रामेण (ग) भिक्षुकाय (घ) विद्यालयात् (ङ) रावणाय

(च) कोलाहलेन (छ) नेत्रेण (ज) शिवाय

४. (क) विवादेन (ख) छात्रे (ग) तडागम् (घ) ईश्वरे (ङ) पुत्रेण

(च) ग्रामम् (छ) अग्नये (ज) छात्राणाम् / छात्रेषु

५. (क) द्वितीया (ख) चतुर्थी (ग) तृतीया (घ) पंचमी (ङ) षष्ठी

(च) सप्तमी

23. समयलेखनम्

१. (क) चर्तुवादनम् (ख) सपादद्विवादन (ग) सपादपञ्चवादनम् (घ) पादोनद्वादशवादनम् (ङ) सार्धएकवादनम्

२. (क) सपादचर्तुवादनम् (ख) अष्टवादनम् (ग) पादोनपञ्चवादनम् (घ) पादोनषड्वादनम्

३. (क) सार्धपञ्चवादनम् (ख) द्विवादनम् (ग) सप्तवादनम् (घ) सपादअष्टवादनम्

४. (क) पञ्चवादने (ख) सार्धसप्तवादने (ग) सपादअष्टवादने (घ) पादोननववादने (ङ) सार्धषड्वादने

(च) चतुर्वादने (छ) पादोनसप्तवादने (ज) सपादसप्तवादने

24. प्रत्यया:

१. (क) गत्वा (ख) संपठ्य (ग) हसितुम् (घ) ज्ञात्वा (ङ) चलितव्य

(च) करणीय (छ) प्रणम्य (ज) करणीय

२. (क) नम् + क्त्वा (ख) वि + ज्ञा + ल्यप् (ग) अव + तृ + ल्यप् (घ) घाव् + तव्यत् (ङ) लिख् + अनीयर

(च) श्रु + तुमन् (छ) उप + गम् + ल्यप् (ज) रक्ष् + तुमुन्

3. अ. (क) वि + लुक् + ल्यप् (ख) प्र + नम + ल्यप् (ग) पठितुम्

(घ) प्रविश्य (ङ) गम् + क्त्वा

ब. (क) लिख् + क्त्वा (ख) खाद् + क्त्वा (ग) कृ + क्त्वा

(घ) क्री + तुमुन् (ङ) पठ् + तव्यत्

स. (क) पठ् + तुमुन् (ख) आ + धृ + ल्यप् (ग) उप + गम् + ल्यप्

(घ) श्रु + क्त्वा (ङ) खेल + क्त्वा

25. अव्ययपदानि

१. (क) यहाँ (ख) कहाँ से (ग) आज (घ) आने वाला कल (ङ) बीता हुआ कल

(च) नीचे (छ) क्यों/किसलिए (ज) सब जगह

२. (i) (क) उपरि (ख) अलम् (ग) इतस्तत: (घ) सर्वदा (ङ) च

(ii) (क) प्रात: (ख) अद्य (ग) ह्य: (घ) श्व: (ङ) सर्वत्र

(iii) (क) पुरा (ख) शनै: शनै: (ग) पुरत: (घ) कुत्र (ङ) प्रति

(iv) (क) मा (ख) सर्वत्र (ग) मन्दम्-मन्दम् (घ) च (ङ) तत्र

26. अशुद्धि शोधनम्

१. **क.** (क) आसन् (ख) त्रीणि (ग) वेदा: (घ) कपय: (ङ) गच्छसि

(च) पुष्पाणि (छ) मित्रम् (ज) भ्रमन्ति

ख. (क) हिमालयात् (ख) त्रीणि (ग) बालिका (घ) क्रीडन्ति (ङ) गच्छति

(च) छात्रा: (छ) सर्वे (ज) चत्वारि

२. अ. (क) वयं चित्र पश्याम:। (ख) माता पुत्राय दुग्धं यच्छति। (ग) भवान् पुस्तकं पठति।
(घ) वर्षाकाले मयूर: नृत्यति। (ङ) बाला: उच्चै: हसन्ति। (च) अहं लेखं लिखामि।
(छ) शिवाय नम:। (ज) सीता रामेण सह गच्छति।

आ. (क) स: मम भ्राता अस्ति। (ख) महिला: भोजनं पचन्ति। (ग) स: ग्रामं प्रति गच्छति।
(घ) छात्रा अध्यापकं नमति। (ङ) बालका: उपवने भ्रमन्ति। (च) स: पुस्तकं पठति।
(छ) बालका: कन्दुकेन क्रीडन्ति। (ज) मालकार: पुष्पाणि त्रोटयति।

३. (क) एका बालिका हसति। (ख) स: बालक: खादति। (ग) किं त्वं श्व: विद्यालयं गच्छसि।
(घ) त्वम् कुत्र गच्छसि। (ङ) उपवने अनेकानि पुष्पाणि भवन्ति। (च) श्व: अवकाश: भविष्यति।
(छ) स: नेत्राभ्याम् अन्ध: अस्ति। (ज) देवालयम् परित: नदी वहति।

27. चित्रवर्णनम्

१. (क) एतत् चित्रम् संस्कृतकक्षाया: अस्ति। (ख) अध्यापक: संस्कृतं पाठयति। (ग) छात्रा: ध्यानेन पठन्ति।
(घ) छात्रा: उत्तरपुस्तिकायाम् लिखन्ति। (ङ) कक्षायाम् सप्त छात्रा: सन्ति।

२. (क) एतत् चित्रम् उद्यानस्य अस्ति। (ख) उद्याने एक: सरोवर: अपि अस्ति। (ग) द्वौ बालकौ कन्दुकेन सह खेलत:।
(घ) बालकौ परस्परं वदत:। (ङ) सरोवरे कमलानि विकसन्ति। (च) मालकार: पुष्पाणि सिञ्चति।

३. (क) एतत् चित्रम् प्रात: कालस्य अस्ति। (ख) आकाशे मेघा: सन्ति। (ग) आकाशे खगा: अपि दृश्यन्ते।
(घ) प्रात: काले पूर्वदिशायां सूर्य: उदेति। (ङ) चित्रे वृक्षा:, पर्वता:, गृहाणि अपि च सन्ति।

४. (क) एतत् चित्रम् ग्रामस्य अस्ति। (ख) बालकौ परस्परं चित्रं पश्यत:। (ग) चित्रे अनेकानि गृहाणि अपि सन्ति।
(घ) महिला कुपात् जलम् आनयति। (ङ) महिला गृहं प्रति गच्छति।

५. (क) एतत् चित्रम् वनस्य अस्ति। (ख) वृक्षस्य उपरि वानरा: तिष्ठन्ति। (ग) खगा: आकाशे उत्पतन्ति।
(घ) आकाशे मेघा: सन्ति। (ङ) चित्रे सिंह:, शशक:, भल्लूक: अपि च सन्ति।

28. अनुवाद:

१. (1) स: गच्छति। (2) तौ गच्छत:। (3) ता: गच्छन्ति। (4) त्वम् गच्छसि। (5) युवाम् गच्छथ:।
(6) यूयम् गच्छथ:। (7) अहम् गच्छामि। (8) आवाम् गच्छाव:। (9) वयम् गच्छाम:। (10) मोहन: हसति।
(11) छात्रौ पठत:। (12) मयूर: नृत्यति। (13) बालका: क्रीडन्ति। (14) राम: वदति। (15) अनुज: हसति।

लृट् लकार (भविष्यत् काल)

(1) स: खेलिष्यति। (2) तौ खेलिष्यत:। (3) ते गमिष्यन्ति। (4) त्वम् पठिष्यसि।
(5) यूयम खेलिष्यथ। (6) युवाम् खेलिष्यथ। (7) बालकौ हसिष्यत:। (8) अहम् पठिष्यामि।
(9) आवाम् पठिष्याव:। (10) वयम् खादिष्याम:। (11) सुधा लेखिष्यति। (12) मोहन: गास्यति।
(13) बालिका: नर्तिष्यन्ति। (14) अहम् खादिष्यामि। (15) त्वम् वयम् च पठिष्याम:।

लङ् लकार (भूत काल)

(1) स: अगच्छत्। (2) तों अगच्छताम्। (3) ते अगच्छन्। (4) त्वम् अहस:।
(5) युवाम् अहसतम्। (6) यूयम् अहसत। (7) अहम् अपश्यम्। (8) अहम् अखादाव।
(9) वयम् अपश्याम। (10) रीमा अगच्छत्। (11) बालिके अहसताम्। (12) मयूर: अनृत्यत्।
(13) बालिका: अगच्छन्। (14) ते अखेलन्। (15) वयम् अपश्याव।

कर्त्ता कारक

(1) बालक: पठति। (2) अश्व: धावति। (3) बालकौ खेलत:। (4) गज: चलति। (5) बालिका: गच्छन्ति।
(6) मोहन: हसति। (7) सिंह: गर्जति। (8) बालका: खेलन्ति।

कर्म कारक

(1) अमर: विद्यालयं गच्छति। (2) राम: पत्रम् लिखति। (3) अहम् पुस्तकं पठामि। (4) मोहन: गृहम् गच्छति।
(5) सरिता चित्रं पश्यति। (6) त्वम् संस्कृतं पठसि। (7) लता मधुरं वदति। (8) अहम् पत्रम् लिखामि।

करण कारक

(1) मोहनः कलमेन लिखति। (2) विवेकः बसयानेन गच्छति। (3) गजः पदभ्याम् चलति। (4) रामः मुखेन खादति।
(5) सीता रामेण गच्छति। (6) अहम् मित्रेण सह गच्छामि।

सम्प्रदान कारक

(1) माता पुत्राय दुग्धं ददाति। (2) रमा बालकाय भोजनं ददाति। (3) अमरः पठनाय विद्यालयं गच्छति।
(4) माता भिक्षुकाय भोजनं ददाति। (5) गणेशाय मोदकानि रोचन्ते। (6) रामाय दुग्धं रोचते।
(7) बालकः भिक्षुकाय वस्त्रं ददाति। (8) राजः भ्रमणाय गच्छति।

अपादान कारक

(1) वृक्षात् पत्राणि पतन्ति। (2) छात्रः विद्यालयात् आगच्छति। (3) रामः ग्रामात् आगच्छति।
(4) राकेशः अश्वात् पतति। (5) सीता ग्रहात् आगच्छति। (6) लतायाः पुष्पाणि पतन्ति।
(7) गंगा हिमालयात् निः सरति। (8) वृक्षात् वानरः पतित।

सम्बन्ध कारक

(1) गंगायाः जलं पवित्रं भवति। (2) इयं पुस्तकं रामस्य अस्ति। (3) अमरः रामस्य भ्राता अस्ति।
(4) एतत् रामस्य उद्यानम् अस्ति। (5) मम गृहं विद्यालयस्य समीपम् अस्ति। (6) एतत् लतायाः गृहम् अस्ति।
(7) देवालयस्य समीपं वाटिका अस्ति। (8) मुकेशस्य गृहम् दूरम् अस्ति।

अधिकरण कारक

(1) वृक्षे पत्राणि सन्ति। (2) लतायाम् पुष्पाणि विकसन्ति। (3) सरोवरे कमलानि विकसन्ति।
(4) खगाः नीड़े व सन्ति। (5) सरोवरे मीनाः तरन्ति। (6) रमेशः नगरे वसति।
(7) आकाशे खगाः उत्पतन्ति।

29. अनुच्छेद-लेखनम्

१.	(1) गृहस्य	(2) भवनं	(3) बसयानेन	(4) पदभ्याम्	(5) षष्टिः
२.	(1) देशे	(2) प्राचीना	(3) जननी	(4) साहित्यं	(5) आदर्शवाक्यानि
३.	(1) प्रमुखः	(2) अमावस्यायां	(3) जनाः	(4) वस्त्राणि	(5) समृद्धेः
४.	(1) उपकारः	(2) महान्	(3) परोपकाराय	(4) परेषाम्	(5) अपि
५.	(1) प्रियं	(2) ग्रन्थस्य	(3) आदिकाव्यम्	(4) सप्तकाण्डानि	(5) रामस्य

30. वार्तालापः

१.	(1) कुत्र	(2) आपणं	(3) किमर्थम्	(4) आनेतुं	(5) सह
२.	(1) कुत्र	(2) विद्यालयं	(3) रविवासरः	(4) वार्षिकोत्सवः	(5) कार्यक्रमे
३.	(1) अस्ति	(2) पार्श्वे	(3) त्वम्	(4) अहम्	(5) कदा
४.	(1) रामायणं	(2) रामायणस्य	(3) वाल्मीकिः	(4) नायकः	(5) रामः
५.	(1) स्वतन्त्रता-दिवसः	(2) ध्वजारोहणं	(3) ध्वजस्य	(4) त्रिवर्णः	(5) त्रयः वर्णाः

31. पत्र-लेखनम्

१.	(1) प्रधानाचार्यः	(2) मेरठ	(3) अस्ति	(4) कक्षायाः	(5) परीक्षायाम्
	(6) लिपिकः	(7) वेतनः	(8) सदस्याः	(9) निर्वाहः	(10) प्रार्थना
२.	(1) नमो	(2) तत्रास्तु	(3) ज्ञात्वा	(4) प्रसन्नः	(5) भगिन्याः
	(6) दिनांके	(7) पूर्वतः	(8) अत्र	(9) भवता	(10) मित्रम्
३.	(1) अक्षतः	(2) कुशलम्	(3) भवतः	(4) अवसरे	(5) तुभ्यं
	(6) तस्मिन्	(7) ग्रामं	(8) असमर्थः	(9) प्रणामाः	(10) मित्रम्

४. (1) सादरं (2) तत्रास्तु (3) मया (4) कक्षः (5) भोजनालयः
(6) भोजनम् (7) मध्यरात्रि (8) वातावरणं (9) लाभकरम् (10) पुत्रः

५. (1) रमेशः (2) नमोनमः (3) तत्रास्तु (4) पत्रम् (5) अतीव
(6) परीक्षायाम् (7) परिश्रमस्य (8) स्वीकरोतु (9) सफलतां (10) शुभाशंसा

32. अपठित-अवबोधनम

१. **एकपदेन उत्तरत** - (क) भारतम् (ख) हिमालयः (ग) हिन्दमहासागरः (घ) हिमालयः
पूर्णवाक्येन उत्तरत - (क) संस्कृतभाषा (ख) अष्टाविंशतिः
निर्देशानुसारम् उत्तरत - (क) प्राक् (ख) हिम+आलयः (ग) षष्ठी (घ) हिमालयः

२. **एकपदेन उत्तरत** - (क) कृषिप्रधानः (ख) गौः (ग) अस्माकं देशे (घ) अतीव पवित्रम्
पूर्णवाक्येन उत्तरत - (क) गौः अस्मभ्यं मधुरं दुग्धं ददाति। (ख) गौः घासं-तृणं च खादति।
निर्देशानुसारम् उत्तरत - (क) सप्तमी (ख) मधुरम् (ग) गौः (घ) अपवित्रम्

३. **एकपदेन उत्तरत** - (क) संस्कृत्याः (ख) हंसः (ग) नरः (घ) धनाधीन
पूर्णवाक्येन उत्तरत - (क) ''अहो! भारतीयसंस्कृत्याः विसङ्गतिः। लक्ष्म्याः वाहनं उलूकः, सरस्वत्याश्चं वाहनं हंसः इति।
(ख) उलूकः लक्ष्म्याः वाहनम् अस्ति।
निर्देशानुसारम् उत्तरत - (क) षष्ठी (ख) तत्र+एव+च (ग) तस्य+उपरि (घ) जनः

४. **एकपदेन उत्तरत** - (क) चत्वारः (ख) रावणः (ग) रावणेन (घ) सुग्रीवस्य
पूर्णवाक्येन उत्तरत - (क) युद्धे श्री रामः सकलान् राक्षसान् लङ्कापतिं रावणं च अमारयत्।
(ख) नृपस्य आज्ञया रामः लक्ष्मणः सीता च वनम् अगच्छन्।
निर्देशानुसारम् उत्तरत - (क) श्री राम लक्ष्मणः च (ख) राक्षसान् (ग) तृतीया (घ) तत्र, च, सह

५. **एकपदेन उत्तरत** - (क) महात्मा गांधी (ख) गुजरात प्रदेशे (ग) एकः निरीक्षकः (घ) मोहनदासः
पूर्णवाक्येन उत्तरत - (क) गांधिनः पितुः नाम कर्मचन्दः असीत्। (ख) निरीक्षकः आंग्लभाषाया शब्दं लिखितुमादिशत्।
निर्देशानुसारम् उत्तरत - (क) विभक्ति बहुवचनम् (ख) महात्मा गांधी (ग) तुमुन् (घ) मोहनदासस्य

६. **एकपदेन उत्तरत** - (क) षड् (ख) वसन्तऋतुः (ग) अतीव रमणीयः (घ) वृक्षेषु
पूर्णवाक्येन उत्तरत - (क) पिकाः आम्रवृक्षेषु मधुरं कूजन्ति। (ख) कृषकाणाम् गृहेषु महान् हर्षः भवति।
निर्देशानुसारम् उत्तरत - (क) नवीनानि (ख) पवनः (ग) एवः (घ) वसन्तऋतवे

७. **एकपदेन उत्तरत** - (क) मूलशंकरः (ख) विरक्तस्वभावः (ग) काठियावाड प्रान्ते (घ) बाल्यकाले
पूर्णवाक्येन उत्तरत - (क) महर्षेः दयानन्दस्य जन्म काठियावाड प्रान्ते, 1872 ईसवीयाः च अभवत्।
(ख) सः स्वभगिन्याः पितृव्यस्य च असामयिकं मरणं दृष्ट्वा सः विरक्त भूत्वा गृहम् अत्यजत्।
निर्देशानुसारम् उत्तरत - (क) क्त्वा (ख) मूलशंकराय (ग) त्यक्त्वा (घ) जीवनम्

८. **एकपदेन उत्तरत** - (क) वृक्षे (ख) लोभी (ग) लज्जितः, तत्र (घ) शृगालः
पूर्णवाक्येन उत्तरत - (क) ''काकः शृगालं अवदत्, शृगाल! नाहं पूर्ववत् मूर्खः। ते दिवसा गताः तर्हि गच्छतु इति।''
(ख) शृगालः काकं दृष्ट्वा अवदत् ''भो मित्र, भवान् एव सुन्दरः चतुरः मधुरः गायकः च।''
निर्देशानुसारम् उत्तरत - (क) क्त्वा (ख) लोभी (ग) काकः (घ) श्वः

९. **एकपदेन उत्तरत** - (क) संस्कृतभाषा (ख) संस्कृतभाषायाः (ग) संस्कृत (घ) सुविशालम्
पूर्णवाक्येन उत्तरत - (क) संस्कृतसाहित्यं सुविशालम् अस्ति।
निर्देशानुसारम् उत्तरत - (क) पूर्णम् (ख) अपि।